Reconciliant allò aparentment irreconciliable

written by Redacció Unilateral | 30 de gener de 2021
Dr. Carles Puente i Baliarda

El 25 d'octubre del 2017, poques setmanes després del referèndum de l'1-O i just quan l'Estat espanyol anunciava que aplicaria l'article 155, l'ONU emetia un comunicat a la web de l'Oficina de l'Alt Comissionat pels Drets Humans, on el seu expert independent, el professor Alfred De Zayas, deplorava la supressió de l'autonomia de Catalunya per ser contrari als drets fonamentals i a la legalitat internacional i també a l'espanyola [1]. D'una manera clara i diàfana, el professor De Zayas explicava que l'aplicació del 155 suposava un retrocés inacceptable en l'aplicació dels drets humans, que era contrària als articles 1, 19, 25 i 27 del Pacte Internacional per als Drets Civils i Polítics (ICPCR [2]) i que, atenció, també era contrari a la pròpia Constitución Española, que, en virtut del seu article 10 (2), s'autoobliga a ser interpretada sempre d'acord als pactes internacionals signats per España en matèria de drets fonamentals (incloent-hi l'esmentat ICPCR).

A més a més, el comunicat era contundent establint el caràcter *ius cogens* del dret d'autodeterminació dels pobles, és a dir, que és un dret fonamental que en cas de conflicte està per sobre d'altres drets. Això significa, per exemple, que el dret a l'autodeterminació dels pobles està per sobre el dret a la integritat territorial dels estats, i que aquests darrers no tenen, per tant, la potestat per denegar-ne l'exercici. Ans el contrari, d'acord amb les diverses resolucions de l'ONU al respecte (per exemple el 2625/XXV del 24 d'octubre de 1970), els estats no només no s'hi poden negar, sinó que han de vetllar per al seu exercici en llibertat i sense interferències. De passada, el comunicat desmuntava la fal·làcia que l'autodeterminació només aplica als pobles

oprimits i colònies, que seria tan absurd com pretendre que la igualtat de drets entre totes les persones només aplica en casos d'esclavitud o de maltractaments conjugals. El dret a l'autodeterminació, deia el comunicat, aplica a tots els pobles de la Terra sense excepció, com és el cas del poble de Catalunya. El comunicat acabava declarant que l'única manera de resoldre el conflicte a Catalunya és a través de la celebració d'un referèndum d'autodeterminació vinculant, auspiciat per la Unió Europea, i que, en virtut de l'article 10 de la Constitución, podria ser perfectament legal a Espanya.

Això no obstant, és interessant destacar un aspecte del comunicat on explicava que no s'hauria de confondre el dret a l'autodeterminació amb el dret a l'autoexecució de la independència. I el matís aquí és molt important, perquè ofereix una perspectiva d'especial rellevància per entendre on estem en el procés de Catalunya vs Espanya i que permet desentortolligar el desgavell jurídic en el qual aparentment estem immersos.

Quina és la diferència doncs entre «autodeterminació» i «autoexecució» i per què és tan rellevant en el cas de Catalunya i Espanya? L'autodeterminació és el dret inalienable que tenen tots els pobles a decidir unilateralment la seva condició política, com per exemple i entre altres opcions a escollir pel poble en qüestió, establir un estat independent [3]. Cal destacar el caràcter unilateral de la decisió, que no pot ser d'una altra manera perquè, si no fos unilateral, el poble no tindria de fet el dret a decidir, ja que la decisió sempre estaria condicionada pel concurs d'un tercer, per exemple, de l'estat del qual es vol separar. Ara bé, com expressa De Zayas en el comunicat, decidir no és el mateix que executar la decisió, i aquí està la clau que permet donar llum al conflicte de legitimitats entre el poble català i el poble espanyol (ara per ara també inclou el primer). Executar la separació, si és que així ho decideix el poble que

s’autodetermina, i fer-ho de forma ordenada i civilitzada, convé que es faci de forma bilateral amb el concurs de les dues parts afectades, assegurant que l’entramat legal, econòmic i polític que ha mantingut a les parts unides durant temps, es reordeni amb la fórmula més equilibrada i justa possible.

La situació és més fàcil d’entendre quan es fa l’analogia amb un divorci. En un divorci, qualsevol de les dues parts té el dret inalienable a decidir unilateralment sobre la resolució de la seva unió i l’altra part implicada no té dret a negar-s’hi adduint drets adquirits o efectes col·laterals sobre la seva persona. això no obstant, una cosa és prendre la decisió, i l’altra és executar-la. Una cosa és decidir unilateralment que et divorcies i l’altra, estar divorciat. Entre la decisió i l’execució hi ha un procés jurídic que reordena l’entramat legal i econòmic de les parts (què succeeix amb els béns comuns, com queda l’estatus legal de cada una de les parts, etc.) per fer efectiva la separació. És a dir, que per passar de decidir un divorci unilateralment a estar efectivament divorciat cal «fer papers».

Això és el mateix que succeeix quan un poble se separa d’un altre per constituir un estat independent, almenys com succeeix en la modernitat on els conflictes ja no es resolen a cop de canó, sinó a cop de signatures després d’una negociació. Entre declarar una independència i ser independents, cal pactar els termes de la separació, és a dir, «cal fer papers». Això implica que mentre «els papers» no estan signats la separació no s’ha fet efectiva, encara que una de les parts hagi pres una decisió incontestable i irrevocable per l’altra part.

Una manera d’entendre aquesta situació és, per exemple, el cas del Brexit, en què el Regne Unit va decidir per referèndum l’any 2016 separar-se de la Unió Europea. Tot i que la decisió és ferma i vinculant, aquesta no s’ha fet efectiva fins a finals de l’any de 2020, perquè ambdues parts estaven

negociant els termes de la seva separació de manera ordenada i civilitzada. Per tant, mentre no es feia efectiva la separació, el Regne Unit va seguir sent part de la Unió Europea i els tractats legals entre ambdues parts van seguir vigents.

El matís entre 'autodeterminació' i 'autoexecució' és important en el cas entre Catalunya i Espanya perquè permet resoldre l'aparentment irreconciliable conflicte legal entre legitimitats, així com desfer els conflictes d'inconstitucionalitat que una bona part dels juristes espanyols sostenen. Per exemple, com es pot reconciliar l'inalienable dret d'autodeterminació amb l'article 2 de la Constitució, que estableix que aquesta es fonamenta en la «indisoluble unidad de España»? Com és possible que Catalunya tingui dret a decidir marxar d'Espanya i que això sigui compatible amb la Constitució? Doncs, precisament, perquè la decisió no implica automàticament l'execució. L'eventual decisió unilateral de Catalunya a establir un estat independent (i sense entrar en consideracions ara sobre si aquesta decisió ja s'ha produït o no) és una decisió política legítima que legalment s'hauria de respectar, però que no resulta automàticament en una separació d'Espanya ja que aquesta s'hauria d'executar per fer-se efectiva. La conseqüència important és que exercir el dret a l'autodeterminació per mitjà d'un referèndum no trenca automàticament Espanya, i per tant no atempta ni infringeix la Constitució espanyola. De la mateixa manera que el referèndum del Brexit no va trencar la Unió Europea tot d'una, un referèndum d'autodeterminació a Catalunya no implicaria trencar l'estatus legal i constitucional a Espanya. Un cop presa la decisió, i en el transcurs del procés de «fer papers», llavors es podria si calgués reformar la Constitució perquè, de forma ordenada i civilitzada, es fes efectiva la separació. El matís és important, perquè el resultat d'entendre la situació d'aquesta manera és que es reconcilia el dret a l'autodeterminació, legal i vigent a Espanya com ha

constatat l'ONU, amb l'aparentment irreconciliable Constitución i el seu article 2 sobre la «indisolubilidad de la nación española». A més a més, cal clarificar que és meridianament clar des del punt de vista jurídic, i així ho han manifestat els tribunals competents diverses vegades, que la Constitució Espanyola no és militant, que és perfectament constitucional estar-hi en contra i proposar la seva modificació. Per tant, la Constitució, lluny de ser una taula de la llei divina, és un instrument legal viu al servei de la gent que s'ha d'adaptar a les necessitats de la voluntat democràtica dels pobles i ciutadans que integren Espanya, incloent-ne l'exercici a l'autodeterminació que, en funció del resultat, podria implicar la necessitat de la seva modificació.

Algú es preguntaria en aquest punt si el poble espanyol es podria negar a «fer papers» i negar-se a la separació. I la resposta és que legalment no. Fer-ho seria contrari als acords signats que té Espanya amb la resta d'estats de la comunitat internacional als quals es va comprometre de forma legal i voluntària. De fet, aquest dilema ja es va presentar al Canadà amb el cas del Quebec. Al Canadà, la seva constitució no contemplava explícitament la celebració d'un referèndum d'autodeterminació del Quebec, però això no va suposar un impediment perquè se celebrés, de forma legal i pactada, en dues ocasions. Canadà va entendre que l'estat no podia retenir el poble del Quebec en contra de la seva voluntat i que en cas que la seva voluntat fos de separació hauria d'escoltar la seva decisió i posar en marxa les reformes legals que fossin necessàries per fer-la efectiva. El mateix enteniment que va tenir el Regne Unit quan el seu primer ministre, David Cameron, va declarar «el Regne Unit no pot retenir un poble en contra de la seva voluntat» i tot seguit va aprovar la celebració del referèndum d'autodeterminació a Escòcia.

Ha arribat l'hora que l'Estat espanyol, i els ciutadans de tota Espanya es mirin al mirall i decideixin si volen que el

seu país, amb Catalunya o sense, s'assembli més al Regne Unit i al Canadà o a països amb règims de caràcter autoritari com Turquia o la Xina. Si escolten les veus que venen de Bèlgica, Suïssa, Regne Unit, Alemanya, Finlàndia i les Nacions Unides, o segueixen ancorats en una concepció política anterior a la Declaració Universal dels Drets Humans i a la Segona Guerra Mundial que va canviar el decurs de la història. Al Canadà i al Regne Unit, els pobles van determinar quedar-se. Farien el mateix els pobles que volen independitzar-se de Turquia i la Xina?

Sant Cugat del Vallès, 7 d'abril del 2018

Dr. Carles Puente i Baliarda
(Professor, Universitat Politècnica de Catalunya; Empresari)

«Article publicat a Change.org , a la petició del Prof.Dr. Axel Schönberger : «Solidarität mit Katalonien – für das Recht auf friedliche Selbstbestimmung!»